

UTICAJ RELIGIOZNOSTI NA KVALITETU BRIGE RODITELJA DJECE SA INVALIDITETOM

Damir BABAJIĆ, Senad MEHMEDINOVIĆ

UDK 28:376.1-056.24

SAŽETAK: Cilj istraživanja je bio ispitati uticaj religioznosti na kvalitetu brige kod roditelja djece sa invaliditetom. Istraživanjem je obuhvaćen ukupan uzorak od 94 ispitanika sa područja Tuzlanskog kantona, od čega je 50% bilo majki (N=47) i 50% očeva djece sa invaliditetom (N=47). U svrhu provjere postavljenog cilja istraživanja korišten je multidimenzionalni instrument za procjenu religioznosti, kao i skala kvalitete brige koja je konstruisana za potrebe ovog istraživanja. Podaci istraživanja obrađeni su metodom parametrijske i neparametrijske statistike. Za provjeru postavljene hipoteze istraživanja primijenjena je regresijska analiza. Na osnovu dobijenih rezultata istraživanja može se zaključiti da religioznost utiče na kvalitetu brige kod roditelja djece sa invaliditetom.

Ključne riječi: Religioznost, kvaliteta brige, roditelji djece s invaliditetom.

1. Uvod

Čovjek je od svog postanka imao potrebu za vjerom u nadnaravna bića, više božanstava, ili svjedočenja vjere u Jednog Jedinog Boga, vjere u Allaha (Jašić i sar.). Ta ljudska potreba za religioznom identitetom se nije promjenila ni do danas, jer čovjek pored drugih identiteta (nacionalni identitet, geografski identitet, i dr.), ima potrebu, za religioznom identitetom. Kao što je čovjek biće religije, znanosti, ekonomije, politike, tako je i biće tradicije ili pripadanja (Silajdžić). Allport navodi da ima toliko različitih religioznih iskustava koliko i religioznih ljudi na zemlji (Ćorić, 2003). Kada generalno govorimo o terminološkom određenju religioznosti i religije, možemo reći da sa razvojem

naučne misli i spoznaja nastalih na osnovu empirijskih, ali i kvalitativnih istraživanja nastaju i različite, ali suštinski slične interpretacije religije, religioznosti, kao i njihovo značenje u životu čovjeka. Pojmovi religije i religioznosti se u definicijama međusobno isprepliću, s tim da se religija više odnosi na društveno-kulturalni aspekt, a religioznost na individualno-doživljajni aspekt (Čarapina i sar., 2013). Stoga je neophodno definisati religiju i teologiju, prije nego se upustimo u raspravu o religioznosti. Religijologija je sustavno empirijsko i povijesno istraživanje religije i religija, obuhvata veliki broj disciplina, unutar kojih se proučavaju i istražuju pitanja religija i religioznih fenomena (Hock, 2008), tumači vjeru izvana,

dok teologija iznutra, koja polazi od vjere. Postoje različite definicije religije i religioznosti, ali po svom suštinskom značenju one se odnose na vjerovanje (Mehmedinović i sar., 2011). Religija je čvrsto povezan sistem vjerovanja i običaja koji se odnose na svete, to jest izdvojene i zabranjene stvari, sistem vjerovanja i običaja koji sve svoje pristalice sjedinjuju u istu moralnu zajednicu (vjerska zajednica, crkva, itd.) (Durkheim, 2008) kolektivna stvar. Za teologiju, religija je dubinska dimenzija, iskustvo bezuvjetnog. Neki smatraju da je religija iluzija, oblik ispunjenja želja ili samoobmanjivanja koje proizilaze iz neodoljive želje za vjerovanjem (Hamilton, 2003). Religioznost dopire do dubina čovjekove ličnosti i dotiče sve njene dimenzije.

Stoga, religiju možemo definisati kao sistem unaprijed zadatih vjerovanja, ponašanja, obreda i ceremonija, pomoću kojih pojedinci ili zajednica stavljaju sebe u odnos s Bogom ili s nadnaravnim svijetom i često u odnos jednih s drugima, te od kojega (sistema) religiozna osoba dobiva niz vrijednosti prema kojima se ravna i prosuđuje naravni svijet, dok religioznost predstavlja individualnu karakteristiku koja odražava specifično subjektivno iskustvo i lično osvjedočenje određenog religijskog sistema, koje može ali i ne mora biti u suglasju sa izvornim učenjem referentne religije (Smajić, 2010). Religioznost uključuje ili podrazumijeva vlastito življenje religiozne dimenzije života, implicira unutrašnji stav, opredjeljenje i uvjerenja o postojanju nečeg transcendentnog, o postojanju Boga, a podrazumijeva i življenje u skladu sa tim uvjerenjima (Bakrač, 2012). Religioznost je koncipirana na razini pojedinca, gdje se osoba opisuje kao vjernik, a što podrazumijeva pridržavanje određenih religijskih vjerovanja (James, 1994). Religijska dimenzija islama ogleda se u riječi *din*, kojom se označava vjera kao čin¹. *Din*, čin vjere, je religija kojom se označava islam (halal, haram, dobra djela, ponašanje itd.). Islam je od Boga objavljena religija, a znači predanost (*at-taslim*) (Beglerović, 2009). Izučavanje religioznosti je multidisciplinarno, istražuje se u okviru teologije, filozofije, historije, antropologije, sociologije, psihologije itd. U kontekstu shvatanja emocionalnog odnosa spram Boga i religije, religioznost nam otkriva dublju, intimniju vezu koju svaka individua uspostavlja lično s Uzvišenim Bogom, odnosno svojom religijom (Zrinščak, 2000). Religioznost nudi

čovjeku sreću na oba svijeta (dunjaluku i ahiretu/život poslije smrti/zagrobni život) (Gazali, 1990). Religija je jedan od najranijih, najopćenitijih i srednjih izražaja ljudske duše i društva, a religioznost pretpostavka za duševno zdravlje, jer ljudima trebaju opće ideje koje će davati smisao životu i omogućiti im da nađu svoje mjesto u svijetu (Čorić, 1998).

Religioznost predstavlja vjerovanje kao unutrašnje stanje čovjeka i prakticiranje obreda i rituala koje se manifestira kroz primjenu islamskih šarti, a ti manifesti podrazumijevaju odnos prema okolini, porodici, rodbini, prijateljima, zajednici kroz pravila u stanovanju, načinu odijevanja, ishranu itd (Ljevaković, Jašić). Religija kao društveno-kulturni fenomen potiče stvaranje individualne religioznosti, ali ujedno predstavlja njenu vanjsku manifestaciju (Pranjić, 1996), predstavlja jedan od osnovnih principa društvenog identiteta kod pojedinca. Kada istražujemo šta je religioznost u nekoj sredini, smatramo da je neophodno podcrtati i određene tipove religioznosti. U znanstvenoj literaturi ističu se različiti tipovi religioznih ljudi, a najčešće su unutrašnje i vanjske tipologizacije, odnosno tipovi religioznih ljudi (Čekrlija i sar., 2004). Vanjske podrazumijevaju odlaske na zajedničke namaze (npr. džuma-namaz, bajram-namaz, klanjanje namazu u džematu), akika, sunećenje/obrezivanje, vjenčanja, sergije (novčano pomaganje raznih projekata i programa svoje Zajednice, kao što su npr. stipendiranje učenika, pomaganje djeci s invaliditetom, socijalne kategorije itd.) itd. Za razliku od vanjskih unutrašnje pokazatelje je moguće djelimično utvrditi na osnovu istraživanja religioznosti (na osnovu

upitnika, ispitivanja javnog mijenja, intervju, pomoću raznih skala religioznosti itd.), pomoću kojih doznajemo i spoznajemo kakav je njihov (onih koje ispitujemo o religioznosti) odnos prema Uzvišenom Bogu, vjeri, obredima, Zajednici itd (Cvitković, 1995). S druge strane Allport je klasificirao religioznost na unutrašnju i vanjsku, odnosno njenoj manifestaciji u obliku intrinzične i ekstrinzične religioznosti. On smatra da je ekstrinzična religioznost instrumentalizovana, a da je intrinzična altruistična, s davanjem koje se praktikuje iz čvrstog uvjerenja a ne udobnosti (Čorić, 1998).

Brak i porodica², kao osnovna ćelija društva, imaju značajnu ulogu u tradiciji muslimana, u muslimanskom društvu. U nauku vjere im se posvećuje posebna pažnja, a to potvrđuje trećina pravnih propisa Kur'ana koji se odnose na brak, porodicu i njihovo uređenje.³ Jedna od najbitnijih uloga porodice je odgoj i obrazovanje djece, te pružanje kvalitetne brige prema djeci, a posebno djeci koja zahtijevaju dodatnu brigu, odnosno djeci s invaliditetom⁴. Kako navodi Mehmedinović, Sinanović i Ahmetović (2012) prema Dorčić (2008) djetetova hronična bolest ili stanje utiče na sve članove djetetove porodice, kao i na odnose među članovima porodice. Djeci s invaliditetom, kao i djeci tipičnog razvoja, porodica predstavlja temelj njihovog cjelokupnog razvoja kako tjelesnog i psihičkog, tako socijalnog i duhovnog.⁵ Istraživanja su pokazala da roditelji koji su zadovoljni sobom, te pokazuju kompetentnost u postupanju prema djeci lakše se nose s razvojnim problemima djece kao i samim odgojnim zadacima pred koje

¹ "Sada sam vam vjeru vašu (din) usavršio i blagodat Svoju prema vama upotpunio i zadovoljan sam da vam islam bude vjera". (Vidi: Kur'an, 5:3.).

² O porodici djece s invaliditetom vidi u: Leutar Z., Ogresta J., Milić Babić M., Obitelji osoba s invaliditetom i mreže podrške, Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 2008.

³ Više v.: Suada Mujakić, Trudnoća i dojenje (Islam i medicina), Ilum, Bužim, 2009.

⁴ Vidi: Ninoslava Pečnik i Branka Starc, Roditeljstvo u najboljem interesu djeteta i podrška roditeljima najmlađe djece, Ured UNICEF-a za Hrvatsku, Zagreb, 2010.; Marija Zovkić i Đuro Hranić, Susret roditelja djece s teškoćama u razvoju, u: VDSB, 112., 7-8, 1994., str. 175-176.

⁵ Više v.: Radojka Kraljević, Savjetovanje roditelja djece s posebnim potrebama: mogućnosti i prepreke u: Priručnik za savjetodavni rad roditelja djece s posebnim potrebama s drugim roditeljima djece s posebnim potrebama, Hrvatska udruga za stručnu pomoć djeci s posebnim potrebama, Zagreb, 2007., str. 8-19.

su postavljeni⁶. Brojna istraživanja urađena u zemljama Zapadne Evrope i Sjedinjenih Američkih Država, koja su bila usmjerena na proučavanje oblika roditeljskih ponašanja i odgojnih postupaka, utvrdila su dvije osnovne dimenzije roditeljstva i to: emocionalnost i kontrolu⁷.

Kada je riječ o istraživanjima religioznosti, u posljednjih deset godina primjetno je povećanje broja empirijskih istraživanja ovog tipa koja ukazuju da je religioznost povezana sa zdravim i stabilnim porodičnim životom, dovodi do smanjenja nasilja u porodici, te dovodi do poboljšanja fizičkog i mentalnog zdravlja (Fagan, 2006). Također, roditelji koji su religiozni, imaju bolji odnos sa svojom djecom (Pierce i Axinn, 1998) i imaju veću vjerovatnoću da budu uključeni u obrazovanje svoje djece (Wilcox, 2002). Novije istraživanje od strane Mehmedinović i Šarić (2015) pod nazivom "Uticaj edukacije i duhovne poruke na samoprocjenu doživljaja sebe i razvoja svijesti kod majki djece sa cerebralnom paralizom" bazirano je na multidisciplinarnom pristupu u proučavanju i posmatranju duhovnosti. Istraživanje se bavilo proučavanjem uticaja relaksacije, edukacije, slušanja sure Al Baqara i tumačenja 5 odabranih ajeta na strukturu dominantnih misli kod majki tokom sprovedenih, unaprijed koncipiranih terapijskih seansi. Na kraju autori izvode zaključke da je tokom provođenja terapijskih seansi bilo moguće potaknuti nove nivoe estetskog psihičkog stanja i egzistencijalnog iskustva (doživljaj sebe) u ponašanju ispitanika, aktualizaciju kreativnih potencijala i na određen način terapijsku katarzu, dakle i autoregulaciju psihodinamičkih i psihosocijalnih procesa vezanih za doživljaj sebe u mehanizmima suočavanja majki djece sa cerebralnom paralizom. Dobiveni rezultati istraživanja, kako navode, idu u prilog

značaja proučavanja i inkorporiranja duhovne komponente u procese liječenja, edukacije i rehabilitacije.

2. Metodologija istraživanja

2.1. Glavni cilj istraživanja

Glavni cilj istraživanja je ispitati uticaj religioznosti na kvalitetu brige kod roditelja djece sa invaliditetom.

Na osnovu postavljenog cilja istraživanja, postavljena je i hipoteza istraživanja koja glasi:

H₁: Religioznost utiče na kvalitetu brige roditelja djece sa invaliditetom.

2.2. Uzorak ispitanika

Ukupan uzorak činio je 94 ispitanika sa područja Tuzlanskog kantona. Uzorak ispitanika činili su roditelji djece s invaliditetom, podijeljena na dva subuzorka. Prvi subuzorak od 47 ispitanika činili su očevi djece s invaliditetom (N=47), dok su drugi subuzorak činile majke djece sa invaliditetom (N=47).

2.3. Način provođenja istraživanja

Istraživanje je provedeno na području Tuzlanskog kantona u periodu od 01. maja do 31. novembra 2014. godine. Istraživanjem su obuhvaćeni roditelji iz Centra za djecu sa višestrukim smetnjama "Koraci nade" Tuzla, Zavoda za odgoj i obrazovanje djece sa psihičkim i fizičkim smetnjama Tuzla, Zavoda za slušnu i govornu rehabilitaciju Tuzla, Udruženja majki hendikepirane djece Tuzla i banja "Ilidža" Gradačac, te u kućnim posjetama roditeljima djece s invaliditetom koji nisu korisnici gore navedenih ustanova. Nakon odabira uzorka sa ispitanicima dogovoreni su sastanci na kojim su im objašnjeni svrha i ciljevi istraživanja. Nakon objašnjenja svrhe i ciljeva istraživanja i pristanka roditelja da učestvuju u istom, dogovoreni su termini ispitivanja. Roditelji su dobrovoljno i anonimno ispunjavali

ponuđene upitnike, u skladu s etičkim kodeksom (Anonymous, 2001). Za kompletno istraživanje dobivena je prethodna saglasnost nadležnih.

2.4. Mjerni instrumenti

Za istraživanje korišten je upitnik o religioznosti. Printano je ukupno 94 upitnika, kojeg su popunili roditelji djece s invaliditetom. Svi upitnici su validno popunjeni. Stepen religioznosti mjeren je prema Brief multidimensional measure of religiosity/spirituality for Use in Health Research (BMMRS) kojeg su konstruirali Fetzer Institute i National Institute on Aging Work Group (2003).

2.5. Metode obrade podataka

Podaci istraživanja obrađeni su metodom parametrijske i neparametrijske statistike. Izračunati su osnovni statistički parametri mjerne centralne tendencije (aritmetička sredina, medijana, modus), mjere disperzije (standardna devijacija, minimalni i maksimalni rezultati), frekvencije i postotci, te izvršeno tabelarno i grafičko prikazivanje rezultata. Za provjeru postavljene hipoteze istraživanja primijenjena je regresijska analiza.

3. Rezultati rada i diskusija

3.1. Rezultati deskriptivne statistike u odnosu na sociodemografske karakteristike ispitanika

U tabeli 1. prikazana je distribucija ispitanika u odnosu na spol i vjeroispovijest. Iz tabele se može uočiti da je istraživanjem obuhvaćen ukupan uzorak od 94 ispitanika. Ovdje je neophodno naglasiti da je u početnoj fazi istraživanja obuhvaćeno 120 ispitanika, međutim zbog nepotpunih podataka, u konačnici ukupan uzorak čine 94 ispitanika, od čega je srazmjernan procenat očeva i majki.

⁶ Više v.: Mavrin-Cavor Lj., Treatment and Services for Mental Retarder persons with mental health problems in Croatia, Journal of Intellectual

Disability Research, Vol. 37., 1993., str. 54-56.

⁷ Vidi: Mark E. Cummings, Patrick T. Davies, Susan B. Campbell, Developmental

Psychopathology and Family Process, Theory, Research and Clinical Implications, The Guilford Press, New York, London, 2000.

Tabela 1. Distribucija ispitanika u odnosu na spol i vjeroispovijest

Roditelji		Vjeroispovijest				Ukupno
		Muslimanska	Katolička	Pravoslavna	drugo	
Očevi	N	44	3	0	0	47
	%	93.6%	6.4%	.0%	.0%	100.0%
Majke	N	45	0	1	1	47
	%	95.7%	.0%	2.1%	2.1%	100.0%
Ukupno	N	89	3	1	1	94
	%	94.7%	3.2%	1.1%	1.1%	100.0%

Dobijeni rezultati pokazuju da je u ukupnom rezultatu 94,7% ispitanika muslimanske vjeroispovijesti, a katoličke 3,2%. Dobijeni rezultati pokazuju da je gotovo srazmjeran procenat ispitanika muslimanske vjeroispovijesti kod majki (95,7%) i kod očeva (93,6%), dok je jedna majka pravoslavne vjeroispovijesti. Također jedna

majka se izjasnila da pripada drugoj vjeroispovijesti. Zbog operacionalizacije prostora tabelarno nije prikazana hronološka dob roditelja koja kod očeva iznosi 42,14± 9,63 godine, a kod majki 37,93±9,08 godina.

U odnosu na broj djece u porodici, najveći procenat roditelja ima dvoje djece (50%), što ustvari govori

da se radi o četveročlanim potpunim porodicama. Dobijeni podatak u strukturalnom smislu govori da je najzastupljenija četveročlana porodica, što je i slično sa podacima koje navodi Žiga u sklopu rada "Porodica u bosanskohercegovačkom društvu sa posebnim osvrtom na stanje u kantonu Sarajevo"⁸.

Tabela 2. Distribucija ispitanika u odnosu na spol i varijablu "Da li idete u Džamiju/Crkvu"

Spol		Da li idete u Džamiju/Crkvu		Ukupno
		Da	Ne	
Muški	N	39	8	47
	%	83.0%	17.0%	100.0%
Ženski	N	39	8	47
	%	83.0%	17.0%	100.0%
Ukupno	N	78	16	94
	%	83.0%	17.0%	100.0%

Dobijeni rezultati u tabeli 2. pokazuju da 83,9% očeva i 83,9% majki djece s invaliditetom ide u

Džamiju/Crkvu, dok po 8 ili 17% očeva i majki ne ide. Rezultati u ovoj, kao i sljedećoj tabeli odnose

se dijelom na religijsku praksu, odnosno na učestalost ili redovnost odlaska u Džamiju/Crkvu.

Tabela 3. Distribucija ispitanika u odnosu na spol i redovnost odlaska u Džamiju/Crkvu

Spol		Ako je odgovor da, da li idete		Ukupno
		redovno	povremeno	
Muški	N	7	31	38
	%	18.4%	81.6%	100.0%
Ženski	N	3	37	40
	%	7.5%	92.5%	100.0%
Ukupno	N	10	68	78
	%	12.8%	87.2%	100.0%

$\chi^2 = 2,37$; $df = 2$; $p = 0,30$

⁸ Jusuf Žiga, Porodica u bosanskohercegovačkom društvu sa posebnim osvrtom na stanje u kantonu Sarajevo, u:

http://porodicno.ba/bs_BA/strucni-radovi/porodica-u-bosanskohercegovačkom-društvu-sa-posebnim-osvr-

[tom-na-stanje-u-kantonu-sarajevo/](http://porodicno.ba/bs_BA/strucni-radovi/porodica-u-bosanskohercegovačkom-društvu-sa-posebnim-osvr-tom-na-stanje-u-kantonu-sarajevo/) (pogledano 10.3.2015. godine u 10:31:53 sati).

Iz tabele 3. se može uočiti da od 78 roditelja koji su se izjasnili da idu u Džamiju/Crkvu, 12,8% ide redovno dok 87,2% ide povremeno. Također, iz tabele se može uočiti da veći procenat očeva 18,4% redovnije ide u Džamiju/Crkvu u odnosu na majke. Rezultati hi kvadrat testa su pokazali da ne postoji statistički značajna razlika između majki i očeva djece s invaliditetom u odnosu na redovnost odlaska u Džamiju/Crkvu.

3.2. Uticaj religioznosti na kvalitete brige

S ciljem provjere postavljene hipoteze istraživanja koja glasi "Religioznost utiče na kvalitetu brige roditelja djece sa invaliditetom", a u skladu sa metodološkom opravdanošću,

izvršila se transformacija skale tako da su se rezultati na varijablama religioznih vjerovanja primijenjenog instrumenta pretvorili u intervalnu skalu. Primijenjeni multidimenzionalni instrument za procjenu religioznosti konstruisanog od strane Fecer Institute i National Institute on Aging Worg Group (2003) sastoji se iz dvanaest dimenzija koje mjere religioznost, ali uvidom u strukturu instrumenta, ne može se uočiti sumarni rezultat. Stoga, pristupilo se, kako je i navedeno transformaciji skale tako da su se odgovori na postavljena pitanja unutar posmatranih dimenzija religioznosti (ukupno 34 pitanja) sabrali, te se ukupan rezultat kreće u rasponu od 34 do 164. Minimalni rezultat koji se može ostvariti je 34, a maksimalni

164. Manji broj bodova ukazuje na veći nivo religioznosti, jer se uvidom u primijenjen instrument može uočiti da su odgovori skalirani tako da manje vrijednosti ustvari predstavljaju bolji rezultat.

Za procjenu nivoa brige kod roditelja djece s invaliditetom konstruisao se mjerni instrument, koji se sastoji iz devet varijabli procjene. Odgovori na postavljena pitanja su na skali Likertovog tipa i kreću se od 1-4 (1-nikako; 2-malo; 3- nekoliko i 4-mnogo). Ukupan rezultat se dobije tako da se saberu svi odgovori na postavljenim tvrdnjama i podijeli sa brojem tvrdnji. Ukupan rezultat se kreće u rasponu od 9-36 stičući da manji broj bodova ukazuje na odsustvo brige, dok veći broj bodova ukazuje na visok nivo brige kod roditelja djece s invaliditetom.

Tabela 4. Rezultati regresijske analize

Model	SK	df	PSK	F	Sig.	ß	t	p
Regresijski	283.361	1	283.36	29.05	.000*	-.049	-5,39	0,00
Rezidualni	897.37	92	9.754					
Ukupno	1180.73	93						

$r = 0,49; r^2 = 0,24$

U tabeli 4. prikazani su rezultati regresijske analize koja ima za cilj predviđanja uticaja prediktora na kriterijsku ili zavisnu varijablu. Prediktor u ovom predmetnom istraživanju je varijabla "Nivo religioznosti", dok je kriterij "Kvaliteta brige". Dobijeni rezultati regresijske analize pokazuju da na nivou statističke značajnosti 0,01 postoji uticaj religioznosti na kvalitet brige roditelja prema djeci s invaliditetom ($F=29,05; p=0,00$). Koeficijent determinacije iznosi 0,49 dok korigovani koeficijent iznosi 0,24, odnosno ovaj rezultat nam govori da se 24% varijabiliteta kvalitete brige može objasniti pod uticajem religioznosti. Također, u tabeli su prikazani i rezultati beta koeficijenta koji predstavlja zaseban udio, u ovom slučaju nivoa religioznosti na kvalitet brige i njegovi rezultati se tumače tako da roditelji koji imaju veći nivo religioznosti na nivou značajnosti 0,01 imaju i veći nivo brige prema djeci

s invaliditetom. Rezultati istraživanja Van Ijzendoorn i sar. (2007) pokazuju da u porodicama djece sa smetnjama u razvoju postoji rizik od nižih kapaciteta za brigu o djetetu, a što se može vjerovatno pronaći u činjenici, kao što navode Mihić i sar. (2016) da se nizak kvalitet brige o djetetu sa smetnjama u razvoju prepoznaje i kao nedostatak stimulacije usljed smanjenih očekivanja roditelja. Također, isti autori prema Barnett i sar, 2003 navode da bi roditelj prilagodio svoj model brige zahtjevima za brigom o djetetu sa invaliditetom, on mora da kognitivno razumije implikacije dijagnoze i da emocionalno ispolji i prihvati sva osjećanja vezana za dijagnozu i njenim implikacijama. Kada je riječ o proučavanju brige roditelja, istraživanja Corman i Noonan (2004) prema Mihić i sar. (2016) govore da se roditelji koji brinu o djeci sa invaliditetom, u odnosu na roditelje djece tipičnog razvoja, češće

suočavaju sa različitim nerazvojnim kriznim događajima i, povezano sa tim, češće izvještavaju o problemima u mentalnom zdravlju i problemima u partnerskom funkcionisanju. Nesporno je da je briga sastavni dio života kako roditelja djece sa invaliditetom, tako i roditelja djece tipičnog razvoja, međutim uvijek se postavlja pitanje koji su to koping mehanizmi, odnosno mehanizmi suočavanja koji se mogu primjenjivati u određenim poteškoćama. U novije vrijeme stručnjaci različitih profila nastoje koristiti različite tretmane podrške roditeljima i djeci s invaliditetom, te su u području rehabilitacijskih nauka dva značajna elementa: vjera u ozdravljenje i pravo na rizik. To ustvari, kako navodi Prstačić (2006), potiče promišljanja o uticaju različitih faktora komplementarnosti i suportivnosti u područjima dijagnostike, edukacije i rehabilitacije. S razvojem čovjeka od nauke odnosno homo scientificus i

naučne misli sve više se nastoji koristiti upotreba novih komplementarnih terapija u okviru različitih disciplina, odakle u literaturi možemo pronaći termin hagioterapija, grubo prevedeno terapija vjerom ili sofrologija gdje se etimološkim proučavanjem riječi dolazi do pojmova *sös*= sklad, ravnoteža, *phreen*= duh, svijest, *logos*= proučavanje i *sophia*= mudrost (Prstačić M, Sabol R., 2006).

Očekivati je da se istraživači, praktičari, teoretičari "21. stoljeća" bave proučavanjem različitih komplementarno-suportivnih terapija, a sve s ciljem poboljšanja i očuvanja zdravlja u pojedinca. U ovom predmetnom istraživanju došlo se do rezultata, a s obzirom na to da se radi o primijenjenoj analizi kauzalnih veza, da je religioznost značajan prediktor brige kod roditelja, odnosno religiozni roditelji više brinu o djetetu tako da su mu koterapeuti u smislu impliciranja određenih vježbi u kućnim uslovima ili brinu o higijenskim uslovima svog djeteta itd. Religioznost kao značajan

prediktor roditeljima može biti značajan koping mehanizam u suočavanju sa određenim teškoćama. Kada se govori o religioznosti, poistovjećujemo je i ona nas upućuje na vjeru, a ona pomaže čovjeku na svim nivoima njegove egzistencije: tjelesnoj, duševnoj, društvenoj i duhovnoj. Kako se radi o osobama koje su iskušavane od Allaha smatrano je neophodnim ukazati na duhovnu dimenziju vjere, koja ima značajnu ulogu u životu roditelja djece s invaliditetom. Na duhovnoj razini vjera omogućava čovjeku transcendenciju i uključivanje u zbilju univerzalnih vrijednosti i istina.⁹ Prema nauku islama šesta temeljna istina, odnosno načelo islamskog vjerovanja jeste vjerovanje da sve što se događa i zbiva, biva Allahovom voljom i određenjem. Tome poučava plemeniti ajet: "A vi ćete htjeti samo ono što Allah hoće"¹⁰. Blagoslovljeni Poslanik poučava vjernike šestoj temeljnoj istini vjere prepuštajući se u potpunosti Božijoj volji, toliko da je govorio: "Idite Pravim Putem,

budite Mu blizu i radujte se. Nikoga u Džennet neće uvesti samo njegovo djelo". Kad su ga upitali: "Zar ni tebe, Allahov Poslaniče?", odgovorio je: "Ni mene, osim ako me Allah obaspe Svojim oprostom i milošću"¹¹. Jedno od lijepih Božijih imena je i "el-Habir" (o svemu obaviješteni), vjernici su obaviješteni da sve što se događa, događa se po Božijem određenju.¹² Vjerovanje u Boga i temeljne istine vjere daje vjerniku smisao života.

4. Zaključak

Dobijeni rezultati istraživanja upućuju na zaključak da je religioznost značajan prediktor kvalitete brige roditelja djece sa invaliditetom. Također, rezultati su potvrdili da religioznost može biti koping mehanizam kod roditelja djece sa invaliditetom u suočavanju sa teškoćama. Također, dobijeni rezultati ukazuju na mogućnost primjene vjere kao komplementarne metode u radu sa roditeljima djece sa invaliditetom.

⁹ Vidi: Ibid., str. 231.

¹⁰ Vidi: Kur'an, 76:30.

¹¹ Vidi: Muslim, Es-Sahih, "Sifatu'l-munafikin", 76.

¹² Fejzulah efendija Hadžibajrić kaže: el-Habir -"On daje haber (vijest) o svemu." Vidi: Priredio S.B., 32. Božije ime "el-Habiru"-O svemu obaviješteni,

u: <http://www.znaci.com/esmaulhusna/361> (Pogledano 8.3.2015. godine u 01:12:43 sati).

Literatura

Adnan Silajdžić. Religioznost bosanskohercegovačkih muslimana nakon političkih promjena devedesetih godina prošloga stoljeća, u: <http://medzlisbrcko.ba/tekstovi/religioznost-bosanskohercegovačkih-muslimana-nakon-političkih-promjena-devedesetih-godina-prošloga-stoljeća/>
Adnan Silajdžić (2008.), Značenje i značaj islamske tradicije, u: Islamska tradicija Bošnjaka: izvori, razvoj i institucije, perspective, Zbornik radova sa naučnog skupa održanog 14-16. 11.2007. u Sarajevu, Rijaset IZ-e u BiH, Sarajevo.
Ahmed er-Rejsuni (2009.), Ciljevi šerijata: Eš-Šatibijeva teorija, Sarajevo: El-Kalem i CNS.
Aid Smajić (2013.), Uloga vjere u formiranju stava prema drugom i drukčijem:

između religijskih ideala i bosanskohercegovačke stvarnosti, u: Vrhbosnensia, Br. 1., Sarajevo: Katolički bogoslovni fakultet u Sarajevu.
Aid Smajić. Vjera kao jedina alternativa u borbi protiv narkomanije, str. 4. http://www.bosanskialim.com/rubrike/tekstovi_save/000422R015.doc
Aid Smajić (2010.), Upotreba saznanja psihologije u educiranju imama islamskih teologa, Intervju povodom odbrane doktorske disertacije obavio Selman Selhanović, IIN Preporod, Br. 23/937., 1. Decembar.
Arsim Tarik Saliji, Religioznost kosovskih Bošnjaka sa posebnim osvrtom na mlade, u: <http://bosnjaci.net/prilog.php?pid=52712> Barnell, S. L. (2003.), Theoretical and Applied Issues in Defining Disability in Labor Market

Research, Journal of Disability Policy Studies, vol. 14, no. 1/2003.
Barnett, D., Clements, M., Kaplan-Estrin, M., & Fialka, J. (2003.), Building new dreams: Supporting parents' adaptation to their child with special needs. *Infants and Young Children*, 16 (3),
Čekrljija Đ. i sar. (2004.), Društvene orijentacije mladih, Banja Luka: Nacionalni institute na bournu protiv narkomanije,
Emile Durkheim (2008.), Elementarni oblici religijskog života-totemistički sustava u Australiji, Jasenski i Turk, Zagreb: Hrvatsko sociološko društvo.
Đorđe Čekrljija, Vladimir Turjačanin i Srđan Puhalo (2004.), Društvene orijentacije mladih, Banja Luka: Nacionalni institut za borbu protiv narkomanije.

- Enes Karić (2000.), *Odgajati i obrazovati*, Novi muallim, I/1.
- Fahri Kayadabi (2000.), *Značaj odgoja i obrazovanja u procesu ljudskog razvoja*, Novi muallim, I/2,
- Fagan P., *Why Religion Matters Even More: The impact of Religious Practice on Social Stability*, 2006. Vidi: <http://www.heritage.org/research/reports/2006/12/why-religion-matters-even-more-the-impact-of-religious-practice-on-social-stability>
- Ivan Cvitković (1995.), *Sociologija religije*, Sarajevo: Narodna univerzitet-ska biblioteka Bosne i Hercegovine,
- Ivona Čarapina i sar. (2013.), *Provjera metrijskih karakteristika Upitnika religioznosti*, u: *Savremeni trendovi u psihologiji*, Novi Sad: Filozofski fakultet,
- Izveštaj o provođenju Konvencije UN o pravima osoba sa invaliditetom u Bosni i Hercegovini po članu 35., stavu 1. Konvencije o pravima osoba sa invaliditetom, oktobar 2012.
- Jusuf Žiga, *Porodica u bosanskohercegovačkom društvu sa posebnim osvrtom na stanje u kantonu Sarajevo*, u: http://porodico.ba/bs_BA/strucni-radovi/porodica-u-bosanskohercegovačkom-društvu-sa-posebnim-osvrtom-na-stanje-u-kantonu-sarajevo/
- James W. (1994.), *The varieties of religious experience: A study in human nature*, Cambridge, MA: Harvard University Press,
- Klaus Hock (2008.), *Einführung in die Religionswissenschaft*, Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft,
- Kornel Dž. Vinsent (2002.), *Odnos vere i prakse u islamu*, u: *Espozito*, Dž., *Oksfordska istorija islama*, Beograd: CLIO,
- Malkom Hamilton (2003.), *Sociologija religije*, Beograd: Clio,
- Sachiko Murata i William C. Chittick (2005.), *The Vision of islam*, Lahore: Suhail Academy,
- Marko Pranjić (1996.), *Religijska pedagogija. Naziv, epistemologija, predmet i omeđenje*, Zagreb: KSC,
- Martinac DT (2008.), *Differences between mothers and fathers of children with cerebral palsy in risk factors, resistance factors and adjustment*. *Hrvatska Revija za Rehabilitacijska Istrazivanja* 2008;44(2),
- Majda Bećirević and Dowling Monica (2012.), *Parent's participation in the social inclusion of children with disabilities in Bosnia and Herzegovina and Croatia*, London: The Open Society Foundation,
- Mehmedinović S, Sinanović O, Ahmetović, S. (2012.), *Depression in Parents of Children with Cerebral palsy in Bosnia and Herzegovina*. *Acta Medica Iranica*,
- Mehmedinović, S., Šarić, E. (2015.), *Impact of education and spiritual message on self evaluation and consciousness development of mothers of children with cerebral palsy*, *Journal for Interdisciplinary Studies "Human"*,
- Mihić, Ivana; Rajić, Milana; Kopunović Torma, Dijana. *Stres roditeljstva i kvaliteta brige u porodicama dece sa smetnjama u razvoju*. *Godišnjak Filozofskog fakulteta u Novom Sadu*, [S.l.], v. 41, n. 2, p. 247-268, feb. 2017. ISSN 2334-7236. Dostupno na: <http://godisnjak.ff.uns.ac.rs/index.php/gff/article/view/1883>. Datum pristupa: 08 jun 2017 doi:<https://doi.org/10.19090/gff.2016.2.247-268>.
- Mirela Babajić, *Uticaj prenatalnih etioloških faktora na razvoj dječije cerebralne paralize*, Magistarski rad Fakultet zdravstvenih studija Univerziteta Sarajevo, odbranjen 11.7.2012. godine.,
- Miroslav Prstačić (2006.), u: *Mahmutagić A., Miroslav Prstačić i sar., Metode u edukaciji i rehabilitaciji*, Tuzla: Harfo-graf,
- Muhamed abu Hamid El Gazali (2012.), *Život poslije smrti*, II izdanje, Sarajevo: Dobra knjiga,
- M. M. Sharif (1990.), *Historija islamske filozofije II izdanje*, Zagreb: IP August Cesarec,
- Oliver Michael i Barnes Colin (1998.), *Disabled People and Social Policy-From Exclusion to Inklusion*, Addison Wesley Longman Limited, Essex,
- Orhan Jašić i sar., *Religijski fenomen dovišta Prisadi u Brnjicanima pored Srebrenika*, u: <http://www.znaci.com/tekstovi/religijski-fenomen-dovista-prisadi-u-brnjicanima-pored-srebrenika>
- Pierce, L.D., & Axinn, G. (1998.), *The Impact of Family Religious Life on the Quality of Mother-Child Relations*, *American Sociological Review*, 63 (6.),
- Ralph Wilbur Hood (1970.), *Religious orientation and the report of religious experience*, *Journal for the scientific study of religion*, (9/1970.),
- Rešid Hafizović (1996.), *O načelima islamske vjere*, Zenica: Bosanska knjiga,
- Rulnjević, N., Strnad, M., & Komadina, D. (1986.), *Međunarodna klasifikacija oštećenja, invaliditeta i hendikepa*, Priručnik za klasifikaciju posljedica bolesti, Zagreb: Zavod za zaštitu zdravlja Republike Hrvatske,
- Samir Beglerović (2012.), *"Utjecaj modernoga koncepta religije na vjerski život bosanskih muslimana i djelovanje Islamske zajednice u savremenom društvu"* *Zbornik radova FIN-a*, (16/2012.),
- Samir Beglerović (2009.), *'Abd al-Qadir Al-Gaylani idreviški red kaderija*, Sarajevo: Fakultet islamskih nauka i hadži Sinanova tekija u Sarajevu,
- Sanja Korkut i Tamara Martinac Dorčić (2014.), *Izjednačavanje mogućnosti studenata s invaliditetom u visokom obrazovanju: iskustvo ureda za studente s invaliditetom sveučilišnog savjetovanišnog centra*, *JAHAR*, Vol. 5., No. 9.,
- Senad Mehmedinović, *Egzistencijalna napetost i mehanizmi suočavanja kod majki djece s cerebralnom paralizom*, Doktorska disertacija. Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet Univerziteta u Tuzli, odbranjen 13.2.2015. godine,
- Senad Mehmedinović, Azem Poljić, Lejla Matović, Damir Babajić, Mirela Babajić (2011.), *Procjena religioznosti kod roditelja djece sa cerebralnom paralizom*, u: *Zbornik radova/V međunarodni naučni skup Specijalna edukacija i rehabilitacija danas*, Beograd: Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju,
- Siniša Zrinščak, Gordan Črpić, Stjepan Kušar (2000.), *"Vjeronje i religioznost"*, *Bogoslovska smotra* (70/2000.). *Službeni glasnik Bosne i Hercegovine*, broj 76/08., 2008.
- Specijalni izvještaj i pravima osoba sa invaliditetom, *Institucija ombudsmana za ljudska prava Bosne i Hercegovine*, 2010.
- Statistički bilten socijalne zaštite za 2005-2010. godinu. Agencija za statistiku BiH, decembar 2011.
- Sumeja Ljevaković i Orhan Jašić, *Religioznost i kultura prehrane*, u: <http://behar.hr/religioznost-i-kultura-prehrane/#>
- Šejh Muhamed Abduhu (1925.), *Risalel-tevhid*, francuski prijevod od B. Michla i Šejh Mustafe Abdel Razika, Paris,
- Šimun Šito Ćorić (2003.), *Psihologija religioznosti*, Jastrebarsko: Naklada Slap,
- Taylor, H., *Americans with disabilities still pervasively disadvantaged on a broad range of key indicators*, *The Harris Poll*, 56, October 14, 1998. u: http://nod.org/about_us/our_history/annual_reports/1998_annual_

Ujedinjeni narodi (UN) (2012.), Od isključenosti do jednakosti-ostvarivanja prava osoba s invaliditetom, Priručnik za saborske zastupnike vezano uz Konvenciju o pravima osoba s invaliditetom i njezinog Fakultativnog

protokola, Program Ujedinjenih naroda za razvoj (UNDP), Zagreb, Vladimir Bakrač (2012.), Religioznost mladih u Crnoj Gori, Doktorska disertacija, Beograd: Filozofski fakultet Univerzitet u Beogradu,

Wilcox, W.B. (2002.), Religion, Convention, and Paternal Involvement, Journal of Marriage and Family, 64 (3.), Zovko Gojko (1999.), Invalidi i društvo, Revija za socijalnu politiku, 6 (2).

الموجز

تأثير الوازع الديني في جودة رعاية الوالدين للأبناء ذوي الإعاقة

دامير بابايتش وسناد محمدينوفيتش

الهدف من البحث هو استكشاف تأثير الوازع الديني في جودة الرعاية عند آباء وأمهات الأطفال ذوي الإعاقة. وقد شمل البحث عينة من 94 شخصا في إقليم توزلا، منهم 50% أمهات (47 أمًا) و 50% آباء (47 أبًا) لأطفال ذوي إعاقة. ومن أجل التأكد من الهدف المرسوم للبحث تم استخدام أداة متعددة الأبعاد لتقويم الوازع الديني، وتم وضع سلم لجودة الرعاية خاص بهذا البحث. وقد تمت معالجة بيانات البحث بطريقة الإحصاء المعلمي والإحصاء اللامعلمي. وتم تطبيق تحليل الانحدار للتأكد من فرضية البحث المرسومة. وبناء على نتائج البحث التي تم التوصل إليها يمكن استنتاج أن الوازع الديني يؤثر في جودة الرعاية عند آباء وأمهات الأطفال ذوي الإعاقة.

الكلمات الرئيسية: الوازع الديني، جودة الرعاية، آباء وأمهات الأطفال ذوي الإعاقة.

Summary

THE INFLUENCE OF RELIGION UPON THE QUALITY OF CARE PROVIDED BY THE PARENTS OF DISABLED CHILDREN

Damir Babajić, Senad Mehmedinović

The aim of this research work was to analyze the effect of religion upon the quality of care offered by the parents of disabled children. The sample of 94 respondents was analyzed, all from Tuzla Canton, 50% of this number were mothers (N=47) and 50% fathers of children with disabilities (N=47). For the purpose of verifying the set research goal, a multidimensional instrument for assessing religiosity was used, as well as a quality of care scales designed for the purpose of this research. Research data were processed by parametric and nonparametric statistics. Regression analysis method was used to verify the set hypothesis of the research. Based on the results of the research it can be concluded that the degree to which parents practice religion affects the quality of care they can provide for children with disabilities.

Key words: Religion, quality of care, parents of disabled children